

RİYAZİYYAT 1

VALİDEYNLƏR ÜÇÜN METODİK VƏSAİT

Yeganə Məmmədəliyeva,
Həbib Kərimov,
Könül Doxolova,
Süleyman Kərimov,
Farizə Nəbiyeva,
Aygün Qasımova

RİYAZİYYAT 1

VALİDEYNLƏR ÜÇÜN METODİK VƏSAİT

Ümumtəhsil məktəblərinin inklüziv təhsilə cəlb
olunan şagirdlərinin 1-ci sinifləri üçün
RİYAZİYYAT fənni üzrə uyğunlaşdırılmış törəmə nəşrin
VALİDEYNLƏR ÜÇÜN METODİK VƏSAİTİ

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
chashioglu@gmail.com və *derslik@edu.gov.az*
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

ÇAŞIOĞLU

LAYİH

Mündəricat

1. Müəllifdən.....	3
2. Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların xüsusiyyətləri.....	4
3. SİM uşaqların xarakteristikası və təhsil ehtiyacları.....	5
4. Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaq və ailə.....	9
5. Valideynlər üçün 1-ci sinif şagirdlərinin məktəbə adaptasiyası üzrə praktik məsləhətlər.....	10
6. Riyaziyyat fənni üzrə praktik məsləhətlər.....	11
7. Kiçik motor bacarıqların inkişafı.....	13
8. Riyaziyyat fənni üzrə hesalama və rəqəmlərin yazılması qaydaları.....	28

LAYİH

Hörmətli valideynlər!

Əgər siz bu kitabı oxuyursunuzsa, deməli, övladınız üçün ən yaxşı və ən düzgün olanı seçmişiniz – onu təhsilə cəlb etmişiniz! Biz isə bir valideyn və mütəxəssis olaraq hər zaman sizin yanınızdayıq. Bilin ki, tək deyilsiniz...

Hər bir ailə üçün “xüsusi” uşağın tərbiyəsi və inkişafı məsələsi həyəcan və sual dolu vəziyyətlər yaradır. Məhz belə uşaqların yaşadığı ailələrin bir çox problemləri aradan qaldırmaları üçün medotik tövsiyələrə ehtiyacı var. Yeni bilik və bacarıqlarla zənginləşən ailə üzvləri müxtəlif situasiyalar zamanı uşaqla düzgün davranmaqda, təhsil və tərbiyə prosesində onun üçün faydalı mövqeyin seçilməsində yardımçı ola bilərlər.

Demək olar ki, bütün xalqların mədəniyyətində ailə uşaq üçün ilk icma, kiçik bir cəmiyyət rolunu oynayır. Valideynlərin uşaqlara qarşı münasibəti gələcəkdə onların cəmiyyətdə insanlarla əlaqə, ünsiyyət yaratmaları üçün bir nümunədir. Uğursuz və neqativ ailədaxili münasibətlər isə uşaqların hafizəsində uğursuz sosial-psixoloji model kimi formalaşır və yaddaşlarında hək olunur. Bu problem özünü əqli geriliyi olan uşaqların tərbiyə aldıkları ailələrdə xüsusilə qabarıq şəkildə göstərir.

Inkişafında hər hansı pozulma ilə doğulan uşaq ailə üçün, sözsüz ki, böyük bir stressdir. Diaqnozun müəyyən olunması isə gələcək üçün heç bir proqnoz verə bilməz, çünki hər bir xəstəlik ağırlıq dərəcəsi və forması ilə fərqlənir. Diaqnoz müəyyən olunduqdan sonra ailənin qarşısında ilk baxışdan cavabsız görünən suallar meydana çıxır: “Nə olacaq? Onun gələcəyi necə olacaq? Uşaqla necə davranmalıyam? Cəmiyyət və ətrafdakılar onu qəbul edəcəklərimi? O, cəmiyyətə adaptasiya olunaraq, təhsil ala biləcəkmi?” və s.

Əqli geriliyi olan uşaqların tərbiyə və inkişaf problemləri bütün ailənin qarşısında uzun müddətli və dərin iz qoyan sosial, emosional, mənəvi, psixoloji, maddi problemlər yaradır. Belə uşaqların valideynləri ailənin yaşam tərzini “xüsusi” uşağın ehtiyaclarına uyğun qurmaq məcburiyyətində qalırlar. Bir çox tədqiqatlar və təcrübə də göstərir ki, bu kateqoriyadan olan uşaqların valideynləri emosional gərginlik, günahkarlıq hissi, həyata küskünlük, stress, ailədə qarşılıqlı anlaşma və yardım problemləri ilə üzləşirlər. Təəsüf hissi ilə bildirmək istərdik ki, bir çox ailələr uşağın dünyaya problemli gəlməsinin səbəbini anada görür, onu qınayır və bir çox hallarda ondan üz döndərirlər. Belə vacib məsələdə ailə əlbir olmalı, psixoloq, psixoterapevt, pedaqoq, defektoloq, fizioterapevt və digər mütəxəssislərə müraciət etməli, yaşadıkları ərazi üzrə valideyn birliklərinə, dərnəklərə, xeyriyyə fondlarına üzv olmalı, qohum və dostlarla əlaqə saxlamalı, qohum və dostlarla daha sıx təmasda olmalıdırlar.

Vacib məsələlərdən biri də cəmiyyətin həmin ailənin problemindən xəbərdar olması, sağlam uşaqlarla SİM uşaqlar arasında əlaqələrin yaradılmasıdır. Valideynlərin mütəxəssislərə vaxtında müraciəti əqli geriliyi olan uşaqların sosiallaşma və cəmiyyətə inteqrasiya problemlərinin həllini sürətləndirir, bu prosesi ailə üçün daha asan edir.

I. SAĞLAMLIQ İMKANLARI MƏHDUD OLAN UŞAQLARIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

İnsan şəxsiyyəti bir çox amillərin təsiri və onların qarşılıqlı fəaliyyətinin nəticəsi kimi formalaşır. Bu prosesdə bioloji amillər, mühit, tərbiyə və şəxsi fəallıq kimi amillərin də rolu vardır

İrsiyyətin rolu. İnsan bioloji varlıq kimi doğulur, buna görə də irsiyyət ona öz təsirini göstərir. İrsən fizioloji əlamətlər (qamət, sifət quruluşu, gözün və saçın rəngi və s.), habelə bioloji əlamətlər (sinir sisteminin tipi, sinir hüceyrələrinin miqdarı və s.) nəsildən nəslə keçir. İnsan nə hazır qabiliyyətlərlə, nə də «ağ lövhə» kimi doğulmur. O, müəyyən təbii, potensial imkanlarla dünyaya gəlir. Təbii imkanlara sinir sisteminin və beyin quruluşunun xüsusiyyətləri, analizatorlar sistemi (görmə, eşitmə və s.), nitq aparatı və s. daxildir. İnsanın təbii imkanları dəyişməz deyildir. Onlar həyat şəraitinin, tərbiyə və mühitin təsiri ilə dəyişə bilər.

Mühitin rolu. Mühit insana müsbət və ya mənfi təsir göstərə bilər. İnsanlar üçün yaradılan əlverişli mənzil-məişət şəraiti, mədəni-maarif, təhsil və sağlamlıq müəssisələri, əmək və istirahət şəraiti, insan münasibətləri şəxsiyyətin inkişafına güclü təsir göstərən sosial mühit amilləridir.

Cəmiyyətdə gedən proseslər ailə, məktəb, əmək kollektivlərinə də öz təsirini göstərir. Cəmiyyətin demokratik xarakteri, hüququn aliliyi, ədalət prinsipləri şəxsiyyətin inkişafında böyük əhəmiyyətə malikdir. Şəxsiyyətin tələbatlarını, məənəviyyat normalarını da cəmiyyət müəyyən edir.

Tərbiyənin rolu. Mühit insana kortəbii təsir göstərdiyi halda, tərbiyə məqsədyönlü və planlı təsir göstərir. İnsanın mühitə münasibəti tərbiyə ilə bağlıdır, onunla tənzim olunur. Tərbiyə mühitin müsbət cəhətlərinə istinad edib, mənfi təsirlərini neytrallaşdırır.

Tərbiyə insanın potensial imkanlarının üzə çıxarılması və inkişafına kömək göstərir. O, uşaqların həyat və fəaliyyətini təşkil etməklə, maraq və qabiliyyətlərinin inkişafına əlverişli şərait yaradır. Bir sözlə – tərbiyə şəxsiyyəti «layihələşdirir».

Şəxsi fəallığın rolu. İnsan mühitin və tərbiyənin passiv obyekt kimi yox, fəal subyekt kimi çıxış edir, mühitə və tərbiyə prosesinə, özünün şəxsiyyət kimi formalaşmasına fəal təsir göstərir. Tərbiyə uşaq və yetişmələri ancaq obyekt kimi qəbul edərsə, çox şeydən məhrum olar, öz məqsədlərinə çatma bilməz.

İnsanın şəxsi fəallığı müxtəlif formalarda təzahür edir: zehni, əmək, fiziki, yaradıcı, ictimai-siyasi və s.. Öyrənmə fəaliyyəti insanın bilik və bacarıqlara yiyələnməsinə, mədəni tərbiyəsinə və psixi inkişafına kömək göstərir. Əmək fəaliyyəti prosesində əlilliyi olan uşaqlar və yetişmələr sosial təcrübə qazanır, ünsiyyət mədəniyyətinə, kollektivçilik keyfiyyətlərinə yiyələnirlər

II. SİM UŞAQLARIN XARAKTERİSTİKASI VƏ TƏHSİL EHTİYACLARI

Aşağıda sadalananlar SİM uşaqlarda rast gəlinən əsas diaqnozlardır:

- Əqli gerilik (oliqofreniya);
- Psixi inkişafın ləngiməsi;
- Daun sindromu;
- Autizm sindromu;
- Hiperaktivlik və diqqət çatışmazlığı sindromu;
- Serebral iflic;
- Nitq inkişafının ləngiməsi.

Əqli gerilik (oliqofreniya)

“Əqli gerilik” termini hər hansı bir şəxsin şifahi ünsiyyət qurmaq, öz qayğısına qalmaq, ətrafdakı insanlarla qarşılıqlı münasibətləri davam etdirmək kimi bacarıqları ilə bağlı əqli fəaliyyətdə olan məhdudiyyətlərini ifadə edir. Bu məhdudiyyətlər SİM uşağın, sağlam uşaqlardan fərqli olaraq, daha ləng inkişaf etməsinə, öyrənmə fəaliyyətinin daha zəif olmasına səbəb olur. Onlar məktəbdə oxuyanda da çətinlik çəkirlər. Onların ətraf aləm haqqında bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmələri mümkündür, lakin bu proses uzun müddət tələb edir.

Əqli geriliyi olan uşaqlarda aşağıdakı əlamətlər müşahidə olunur:

- Körpəlik dövründə, başqa uşaqlardan fərqli olaraq, daha gec otura, iməkləyə, yeriyə bilirlər.
- Danışmağı gec öyrənir, yaxud danışanda çətinlik çəkirlər.
- Onlar nəyisə xatırlamaqda çətinlik çəkirlər.
- Reaksiya verməyin lazım olduğunu başa düşmürlər.
- Fəaliyyətlərinin nəticəsinə adekvat reaksiya vermirlər.
- Problemlərin həllində çətinlik çəkirlər.
- Məntiqi düşünməkdə çətinlik çəkirlər.

Əqli geriliyin (oliqofreniyanın) 3 səviyyəsi fərqləndirilir:

I. İdiotluq. İdiotluq oliqofreniyanın ən ağır formasıdır. İntellekt çox aşağı səviyyədə inkişaf edir. Qavrama funksiyasının inkişafdan qalması qeyd olunur. Beləliklə, bu xəstəliyi keçirən uşaqların təfəkkür qabiliyyətləri daha məhduddur. Onların nitqləri səslərdən və ya bir-biri ilə bağlı olmayan, aydın tələffüz olunmayan sözlərdən ibarətdir. İstəklərini sözlərlə deyil, intonasiya ilə, nitqi müşayiət edən mimika və jestlərlə çatdırırlar.

Oliqofreniyanın idiotluq səviyyəsində əqli inkişaf çox zəif olduğundan belə uşaqlar inklüziv təhsilə cəlb olunmurlar. Inklüziv təhsilə yalnız imbesillik və debillik səviyyəsindən olan uşaqlar qoşula bilirlər.

II. İmbesillik. Oliqofreniyanın bu səviyyəsində bəzən uşaqlar və yeniyetmələr fiziki əməyin elementar formalarına (sadə karton işləri – kəsmək, yapışdırmaq, müxtəlif məişət məmulatları üçün sadə detalların rənginə və ölçüsünə görə yığılması və s.) yiyələnməyə qabil olurlar.

Ağır formalı imbesillikdə isə istehsalat əməyinin ən sadə növlərini də öyrətmək mümkün deyil. İmbesillik diaqnozunda intellektual bacarıqların ifadə formaları müxtəlifdir: cədə cümlələrlə nitq; özünəxidmətin elementar vərdisləri; emosional sahədə yüksək özünüqiymətləndirmə, incidikdə güclü həyəcan, onu ələ saldıqda mənfi emosional düşkünlük müşahidə olunur. İmbesillik səviyyəsində bəzən uşaqlara oxu elementlərini öyrətmək mümkündür.

III. Debillik. Oliqofreniyanın nisbətən yüngül dərəcəsidir. Əsas əlaməti təfəkkürün ali formalarının inkişafdan qalmasıdır. Digər funksiyaların da ali formalarında çatışmazlıqlar diqqəti cəlb edir. Məsələn, qavrama zamanı ən çox analiz və sintez səviyyəsi aşağı olur. Məlumdur ki, bu uşaqlar xüsusi proqramlı məktəblərdə oxuyurlar, oxumaq, yazmaq, saymaq kimi bacarıqları qavrayırlar, müəyyən sənət sahibi olurlar. Bu zaman bilik və bacarıqların səviyyəsi aşkar olunur və buna əsasən, debillikdən əziyyət çəkən uşaqların inkişaf səviyyələri müəyyənləşdirilir. Mexaniki hafizə yaxşı inkişaf edir. Bu uşaqlar çalışqan, xeyirxah olurlar. Təfəkkürləri əyani, obrazlı xarakterə malikdir, konkretləşdirmə və ümumiləşdirmə qabiliyyətləri çox zəifdir. Əşyaları və onların təsvirlərini düzgün qavrayan belə uşaqlar onların müqayisəsində, aralarında olan daxili əlaqəni müəyyən etməkdə çətinlik çəkirlər. Nitqləri çox az inkişaf etmiş olur. Əgər normal uşaqlarda 6-7 yaş dövründə əsas fəaliyyət növü təlimdirsə, oliqofren uşaqlarda bu dövr ancaq oyun fəaliyyəti ilə bağlıdır.

Psixi inkişafın ləngiməsi (PİL)

Bu problem həm uşaqların səhhəti, həm də pedaqoji baxımsızlıqla bağlıdır. Psixi inkişafın ləngiməsi (PİL) anlayışı altında uşağın psixi funksiyalarının inkişafının ləngiməsi və onun yaş normalarından geri qalması başa düşülür. Çox vaxt psixi inkişafın ləngiməsi bir xəstəliklə müşayiət oluna bilər. Bu zaman ikincili PİL-dən danışmaq mümkündür. Psixi inkişafın ləngiməsinin təzahürləri, əsasən, məktəbdə özünü büruzə verir: Belə uşaqlar fizioloji və psixoloji cəhətdən məktəbə hazır olmurlar. Onlarda bəzi psixi proseslərin və funksiyaların ləng inkişafı müşahidə edilir. Onlar yetkinlik dərəcəsinə görə emosional-iradi sahənin və dərk etmə fəaliyyətinin daha erkən yaş səviyyəsindədirlər. Belə ki, onlarda ümumi biliklərin çatışmazlığı, məhdud dünyagörüşü, ətraf aləm haqqında təsəvvürlərin qeyri-dəqiqliyi, psixi proseslərin lazımınca formalaşmaması, məktəbəqədər dövrə xas motiv və maraqların üstünlüyü müşahidə olunur. Psixi inkişafın ləngiməsi zamanı uşaq fizioloji cəhətdən bir yaş dövründən digərinə keçsə də, psixoloji cəhətdən əvvəlki yaş dövrünə xas olan xüsusiyyətləri nümayiş etdirir.

Psixi inkişafında ləngimə müşahidə edilən uşaqlar bizim zənn etdiyimizdən daha çoxdur və getdikcə onların sayı daha da artır. İndi onlardan bəziləri ümumi təhsil məktəblərinin adi və inklüziv siniflərində, bəziləri isə xüsusi məktəblərdə təhsil alırlar. Ümumi təhsil məktəblərinin normal uşaqlar üçün olan siniflərində bu uşaqların inkişafında olan problemlər

daha da dərinləşir. Əgər belə uşaq xüsusi məktəbə təyin olunursa, onun ümumtəhsil məktəbinə qayıtması perspektivi azalır. İnküziv siniflər isə belə uşaqların problemlərini həll edə bilər. Psixi inkişafın ləngiməsinin erkən aşkarlanmasından, düzgün diaqnostikasıdan və erkən korreksiyasından çox şey, ilk növbədə, uşağın gələcək taleyi asılıdır.

Psixi inkişafda ləngimənin xüsusiyyətlərinə aiddir:

- Ətrafdakıların köməyi olmadan müstəqil iş görməkdə çətinlik çəkmək;
- Məntiqsiz hərəkət, hərəkətlərdə istiqamətləndirmənin pozulması;
- Məkan və zaman anlayışlarını fərqləndirə bilməmək;
- Diqqəti toplaya bilməmək, diqqətin davamlılığı və paylanması yaş göstəricilərinə uyğun olmaması; analiz-sintez edə, ümumiləşdirmə apara, müqayisə edə və fərqləndirə bilməmək;
- Hadisələr arasında əlaqəni görə bilməmək və bunu nitq vasitəsilə əks etdirməmək;
- Hafizənin yaşa uyğun olmaması, bir neçə dəqiqə əvvəl deyilənləri yadda saxlayıb təkrarlamaqda çətinlik çəkmək.

Bütün bu xüsusiyyətlər uşağın adaptasiya olunmasına və təşəbbüskarlıq göstərməsinə mane olur.

Daun sindromu

Daun sindromu əqli gerilik diaqnozu ilə assosiasiya olunan və xromosomların miqdar və ya quruluşundakı pozulmalarının nəticəsi olan məhdudiyyətdir.

Daun sindromu ilə doğulan uşaqların ümumi əlamətləri bunlardır: onların boyu qısa, kəlləsi kiçik və yumru olub, üz nahiyyəsində yastılaşıb. Yanaqlar üzün yastılaşmış fonunda bir qədər irəli çıxır. Gözləri uzunsov və kiçik, göz kəmərləri çəp, göz bucaqlarında dəri büküslü, ağız yarıaçıq, dil böyük olur. Belə uşaqların əzələləri və oynaqları zəif inkişaf edir. Daun sindromu ilə doğulan uşaqlarda dişlər əyri olur və ardıcılığa uyğun çıxmır. Onlarda ağız boşluğu normadan nisbətən kiçik, dil isə böyükdür. Ovucuları enli, barmaqları qısa, çeçələ barmaq bir az içəriyə doğru bükülmüş olur. Bəzi uşaqlarda şəhadət barmaq baş barmaq arasındakı məsafə çox böyükdür.

Daun sindromu ilə doğulan uşaqlarla bağlı verilən məlumatlarda qeyd olunur ki, belə uşaqlarda məhdud anlama bacarığı, əzələlərin böyük və kiçik motorikası problemləri var. Uşaqların nitqində ləngimə, zəif eşitmə, görmə problemləri olur. Daun sindromlu uşaqlarda çəprik, yaxındangörmə, uzaqdangörmə əlamətləri daha çox müşahidə olunur. Onların immunitetləri zəif olur və bu uşaqlar qulaq, göz infeksiyalarına meyillidirlər. Daun sindromu ilə doğulan körpələrin təxminən üçdə bir hissəsi ürək çatışmazlığından əziyyət çəkir. Bütün bu çatışmazlıqlara baxmayaraq, onlar mehriban, ünsiyyətçil, qabiliyyət qabiliyyətinə malik olan, qayğıkeş uşaqlardır.

Autizm – erkən yaş dövründə başlayan, sosial münasibətlərdə və ünsiyyətdə problemlərin olması ilə xarakterizə olunan ümumi inkişaf problemidir. Autizmin əlamətləri, əsasən iki yaşdan etibarən özünü göstərməyə başlayır. Autizm özünə qapanma, real həyatdan uzaqlaşma formalarında təzahür edir. Baxmayaraq ki, autizmin təzahür spektri çox genişdir, əsas əlamətləri ümumi xarakter daşıyır:

- Sosial münasibətlərdə pozulmalar;
- Nitq və ünsiyyətdə pozulmalar;
- Təxəyyüldə pozulmalar.

Autizmin davranışda pozulma problemlərinə aşağıdakılar aiddir:

Sosiallaşma problemi. Başqa uşaqlarla oyunmağa maraq göstərməyə bilər, bacı-qardaşına münasibətdə qəddarlıq nümayiş etdirə bilər. Valideynlər onu qucaqlarında tutduqda, yaxud öpdükdə buna hər yolla mane olmağa çalışır, təmasdan və qucağa alınmaqdan xoşlanmır.

Kommunikasiya (ünsiyyət) problemi. Göz təmasından qaçır, başqaları ilə ünsiyyət qurmur, uzun müddət eyni mövzu haqqında danışır, tək qalması xoşlayır, səbəbsiz ağlayır, gülür və səbəbsiz davranışlar nümayiş etdirir, mənasız sözləri təkrar edir, ehtiyaclarını bildirməkdə çətinlik çəkir, onları danışmaqla yox, hərəkətlərlə ifadə etməyə çalışır. Onlarda exolaliya (suallara cavab vermək əvəzinə, onları eynilə təkrar etmək) müşahidə edilir.

Qəribə və ya ritual davranış. Əllərini yellətmə, bir-birinə çırpma, durduğu yerdə öz ətrafında fırlanma, əşyaları xətt boyunca düzmə, yırğalanmaq, işığı yandırıb söndürmək və s. hərəkətləri təkrar edir.

Motorika problemləri. Kiçik motorika problemləri, fəza qavraması çatışmazlığı müşahidə edilir. Yöndəmsizlik, yaxud mükəmməl tarazlıq nümayiş etdirir, əşyaları davamlı olaraq çevirməkdən xoşu gəlir.

Sensor problemlər. Saçının kəsilməsinə imkan vermir, su prosedurlarından qətiyyətlə imtina edir. Musiqi səsinə güclə tab gətirir, əşyaları üzünə çox yaxın tutaraq fırladır, paltar dəyişməyi sevmir, səslərə qarşı ya həddindən artıq həssaslıq nümayiş etdirir, ya da onlara həddindən artıq laqeyddir.

Özünə xətdər yetirmə. Başını divara, ətrafdakı əşyalara çırpır, özünü dişləyir və bu zaman ağrı əlamətləri göstərmir. Öz dərisini qaşıyıb cırmaqlayır, saçını yolur, ağrı hissəsinə qarşı laqeyddir.

Autizmi olan uşaqların inkişafının ümumi qanunauyğunluğu ondan ibarətdir ki, onların təfəkkürünün inkişafında əks olunan bəzi psixoloji funksiyalar irəliləyə, bəziləri isə geriləyə bilər. Məsələn, bəzi uşaqlar rəngləri çox böyük dəqiqliklə seçib, mürəkkəb naxışlar qura bildikləri halda, özünəxidmət vərdişlərinin öhdəsindən gəlməkdə, böyükdən göndəriş və tapşırıqlarını yerinə yetirməkdə çətinlik çəkirlər. Autizmi olan uşaqların bəziləri çox yüksək riyazi bacarıqlara və əla hafizə kimi xüsusi qabiliyyətlərə malik ola bilərlər.

IV. SAĞLAMLIQ İMKANLARI MƏHDUD UŞAQ VƏ AİLƏ

Təlim-təbiyə ilə bağlı təcrübə belə bir inama əsaslanır ki, ailə ilk cəmiyyət, valideynlər uşağın ilk müəllimidirlər. Məktəbdə uşağa ilk dərs deyən müəllimlər onun ailədə əldə etdiyi biliklərə hörmətlə yanaşır və gələcək təhsilini onun maraqları üzərində qururlar. Ailənin maraqları, üstün dəyərləri və qayğıları uşaqlar, xüsusilə SİM uşaqlar üçün nəzərdə tutulan xüsusi proqramların məzmununda və təcrübədə mərkəzi yerləri tutur. Mütəxəssislərin ən vacib vəzifələrindən biri ailələrdə öz güclərinə inam hissi yaratmaqdır.

Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların tərbiyəsində valideynlər aşağıdakıları nəzərə almalıdırlar:

- Elə psixoloji şərait yaradılmalıdır ki, uşaq xəstəliyini hiss etməsin.
- Ailə övladının xəstəliyini nə qədər tez qəbul etsə, vəziyyət bir o qədər yaxşı olacaqdır.

Bu vəziyyət hamını nisbətən xoşbəxt edəcək və uşağın inkişafına səbəb olacaqdır. Valideyn fikirlərini ailə üzvləri ilə, mütəxəssislərlə paylaşmalı, onları ifadə etməkdən çəkinməməlidir.

- Valideynlər nikbin olmalıdırlar.
- Övladlarının inkişafını daim nəzarətdə saxlamalıdırlar.
- Övladlarının problemi haqqında daha ətraflı məlumat toplamalı və bu sahədə biliklərini artırmalıdırlar.

- Uşaqlarla mehriban və şəxsiyyət kimi rəftar etmək lazımdır.
- Bəzi valideynlər ən sadə işlərdə də daim uşağa kömək edirlər, lakin bu kömək tədricən azaldılmalıdır.

• Uşağın bacara biləcəyi fəaliyyətləri ailənin digər üzvləri yerinə yetirməməli, bu işdə onun özünə fürsət verməlidirlər. Unutmaq olmaz ki, kömək hər bir işin uşağın əvəzinə yerinə yetirilməsi demək deyildir.

• Valideynlər uşağın yerinə yetirdiyi hər tapşırığı müsbət qiymətləndirməli və rəğbətləndirməlidirlər. Fəaliyyət növlərini bir-biri ilə tez-tez əvəzləmək lazımdır, çünki SİM uşaq tez yorulur.

• Valideynlər belə vəziyyətdə tək olmadıqlarını unutmamalıdırlar. Onların vəziyyətində olan bir çox ailələr vardır. SİM uşağı olan başqa ailələrlə görüşün, fikir və təkliflərinizi paylaşın. Unutmayın ki, çətinliklərin öhdəsindən gəlməkdə ən vacib şəxs elə hər kəsin özüdür!

• Valideyn özünə diqqət yetirməli və istirahət üçün vaxt ayırmalı, fiziki və psixoloji sağlamlığını qorumaq lazımdır. Bu, onun övladı üçün lazımdır.

- Valideynlər digər övladlarına da mütləq vaxt ayırmalıdırlar.

• SİM uşağı ev mühiti ilə məhdudlaşdırmamaq, onu gəzintiye və ictimai yerlərə (parka, gəzintiye, şənliklərə) aparmaq lazımdır.

Əgər uşaq sizdən ayrıldıqda ağlayırsa, nə etməli?

Müasir valideynlər SİM övladlarının ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirmək məqsədilə onlarla birlikdə ictimai yerlərdə olur, yad insanlar və uşaqlarla ünsiyyətdə olmağa çalışır,

uşaq meydançalarında vaxt keçirir, uşaqlarının yaşıdlarını evlərinə dəvət edir, məktəbin necə gözəl bir yer olduğu haqqında söhbətlər aparırlar. Nəticədə uşaq “Məktəbə getmək istəyirsənmi?” sualına müsbət cavab verir. Əks halda, ana məktəbi tərk etməmiş, uşaq göz yaşlarına boğulur və oranı tərk etməyə can atır. Belə hal baş versə, məyus olmayın, çünki adaptasiya dövründən sonra bu hallar artıq baş verməyəcək.

Uşağın məktəbə kim tərəfindən aparılması da ona çox müsbət təsir göstərir. Əgər uşaq, uzun müddət məktəbə getməsinə baxmayaraq, hələ də yeni mühitə uyğunlaşa bilmirsə, o zaman müəllimin icazəsi ilə onun sevdiyi əşyanı və ya oynayacağı məktəbə aparmasına icazə vermək olar. Həmin əşya ilə uşaq öz evini assosiasiya edərək, sakitləşəcək.

Əgər uşaq başqa uşaqları dişləyirsə, nə etməli?

Valideynlərin və müəllimlərin şikayətlərindən biri də uşağın başqa uşaqlara xəsarət yetirməsi, xüsusilə dişləməsi olur. Uşağı cəzalandırmaqdan əvvəl belə davranışın səbəbini axtarmaq lazımdır. Valideyn ciddi şəkildə “yox”, “olmaz” sözlərini deməyi bacarmalıdır. Dişləməyə alternativ olaraq uşağın əlinə rezin halqa, çörək, peçenye, onu maraqlandıran hər hansı əşyanı təklif etmək olar. Hərdən dişləmək çarəsizlik, diskomfort, etiraz, yorğunluq əlaməti, diqqətin özünə cəlb edilməsi vasitəsi ola bilər. Bəziləri belə davranışın səbəbini uşağın diqqətdən kənarda qalmasında görürlər. Təcrübə göstərir ki, bu, yanlış yanaşmadır. Uşaq belə davranışın diqqətdən kənarda, cəzasız qaldığını gördükdə bunu norma hesab edir və gələcəkdə də bu cür hərəkətləri təkrar edir. Bəzi valideynlər ehtimal edirlər ki, uşağı cəzalandırmaqla o, həmin əməllərindən əl çəkəcək. Bu, əsla belə deyil. Aqressiya yeni, daha kəskin aqressiya törədir. Uşağınızı etdiyi hərəkətə görə utandırmayın, yaranmış vəziyyəti ona anlatmağa çalışın. Əks halda, uşağınız sizin tərbiyəvi monoloqunuzdan yalnız “Mən pisəm!”, “Məni heç kim istəmir!” nəticəsinə gələcək, siz isə yeni aqressiya vəziyyətlərinə “hazır” olmalısınız.

V. 1-Cİ SİNİF ŞAĞİRDLERİNİN MƏKTƏBƏ ADAPTASIYASINA DAİR VALİDEYNLƏR ÜÇÜN PRAKTİK MƏSLƏHƏTLƏR

1. Səhər uşağınızı yuxudan sakit və mülayim səsle oyadin.
2. Onu tələsdirməyin.
3. Səhər yeməyi yemədən uşağı məktəbə yola salmayın.
4. Uşağınızı çətin gün gözlədiyi üçün ona uğurlar arzulayın.
5. Dərstdən sonra uşağınızı qarşıladıqda ondan günün necə keçdiyini soruşun. Həmişə uğurlara nail olduğu ilə maraqlanın.
6. Əgər görsəniz ki, uşağınız kədərli və danışmaq istəmir, məcbur etməyin. Ocağın sakitləşsin, sonra özü danışacaq.

7. Məktəbdən sonra ev tapşırıqlarını yerinə yetirməyə uşağı tələsdirməyin. Dincəlmək üçün ən azı 2 saat vaxt verin.

8. Uşağı bütün dərsləri bir dəfəyə yerinə yetirməyə məcbur etməyin. Arada fasilə verin. Yaxşı olar ki, fasilə hərəkətli olsun.

9. Dərsləri hazırlayarkən uşağı mütləq tərifləyin. “Narahat olma, səndə hər şey alınacaq”, “Mən sənə kömək edəcəyəm” və s. ifadələrlə uşağı rəğbətləndirin və mükafatlandırın.

10. Uşağın qarşısında şərt qoymayın: “Sən bunu etsən...”

11. Gün ərzində uşağınıza ən azı 1 saat vaxt sərf edin.

12. Bütün ailə üzvlərinin uşağın təhsil və tərbiyə prosesində iştirakına nail olmağa çalışın.

13. Tədris prosesinin bəzi mərhələlərində nə işə alınmaya bilər, uşaqlarda yorğunluq, həvəssizlik halları baş verə bilər. Bu, normal haldır, lakin əgər siz buna görə narahatsınızsa, mütəxəssislərə müraciət edə bilərsiniz.

14. Uşağın şikayətlərinə qarşı (baş ağrısı, yorğunluq, pis əhvali-ruhiyyə) diqqətli olun.

15. Yatmadan əvvəl uşağınıza nağıl danışın, layla oxuyun, şirin yuxu arzulayın.

VI. RİYAZİYYAT FƏNNİ ÜZRƏ PRAKTİK MƏSLƏHƏTLƏR

Bildiyiniz kimi, 1-ci sinif üçün “Riyaziyyat” dərsləri iki hissədən ibarətdir. Birinci hissə – rəqəməhazırlıq, ikinci hissə isə 10 dairəsində hesablamaları əhatə edir.

Əvvəlcə belə bir suala cavab verək: Mənim övladım üçün riyaziyyatı bilmək nə dərəcədə vacibdir? Riyaziyyatın əhəmiyyətini sübut edən bir neçə fakt mövcuddur. Riyazi əməlləri yerinə yetirmək insan beyninin ən ali funksiyalarından biridir. Yalnız insan beyni hesablamağa qadirdir. Hesablama əməlləri olmadan gündəlik həyatımızı təsəvvür edə bilmərik. Hamı hesablayır: məktəblilər, evdar qadınlar, iş adamları, alimlər və b.

İkinci səbəb – hesablama əməliyyatları beynin fizioloji inkişafına kömək edir və bununla da uşağın intellektual inkişafına səbəb olur. İnsan üçün ən vacibi isə məndiqi düşüncə proseslərinə yiyələnməkdir.

Riyazi biliklərə yiyələnmək üçün nədən başlamaq lazımdır?

Birinci mərhələ – say bacarıqlarıdır. Say haqqında təsəvvürlər bu anlayışlardan başlayır: “az-çox”, “bir – çox”, “heç neçə – çox”. “Bir” rəqəmini qavradıqdan sonra digər rəqəmləri əlavə edə bilərik. Əslində riyaziyyatla tanışlıq lap körpəlikdən başlayır. Uşaq özünü dərk etdiyi və tanıdığı zaman öyrənir ki, onun bir burnu, iki gözü, bir ağzı, bir əli, iki ayağı, hər

əlində beş barmağı var. Uşaqla birlikdə sayın: “Sənin neçə qulağın var?”, “Ananın neçə əli var?”, “Atanın neçə qulağı var?” və s. Say bacarıqlarına gündəlik fəaliyyət (“Mən neçə fincan yudum, neçəsi qaldı?”), gəzinti (çiçəkləri, quşları, yarpaqları, ağacları saymaq), oyun zamanı da (“Neçə topun, gəlinciyin, kubikin var? Neçəsi döşəmədə, neçəsi qutudadır?”) yiyələnmək olar. Tapşırıqları daha da çətinləşdirərək şəkilli kartlardan istifadə etmək olar. Məzmununda say elementləri olan şeir, mahnı, yanılmac, tapmacalar öyrənmək də müsbət nəticə verir. Bunlar rəqəm sırasını yadda saxlamağa kömək edir.

İkinci mərhələ – hesablama bacarıqlarıdır. Bu bacarıqlar iki hissədən ibarətdir – toplama və çıxma.

Bir top (kubik, maşın) götürərək deyın: “Bir üstəgəl... sonra ikinci əşyanı yaxınlaşdıraraq deyın: ... bir – bərabərdir iki”. Cümləni uşaqla birlikdə təkrar edin: “Bir üstəgəl bir, bərabərdir iki”. Bir əşyanı (topu) uşağın qarşısına qoyun, sonra ikincisini yaxınlaşdırın, soruşun: “İndi neçə topun oldu?”

Səbrli olun, doğru cavab almadıqda qıcıqlanmayın, yenidən cəhd edin. Uşağa “iki” cavabının necə alındığını başa salmağa çalışın. Uşaq bu tapşırığı anladıqdan sonra iki topun üzərinə bir top da əlavə edə bilərsiniz.

Çalışın ki, məşğələ zamanı eyni termin və ifadələrdən istifadə edəsiniz. Əks halda, uşaqlarda çaşqınlıq yarana və bu səbəbdən verilən sualı cavabsız qoya bilər. Çıxma bacarığı da, toplama bacarığında olduğu kimi, uşağa tədricən öyrədilməlidir. Siz iki kubik göstərirsiniz: “İkidən çıxılsın bir, bərabərdir bir” deyərək bir kubiki götürürsünüz, yerdə qalan bir kubik çıxma əməlinin cavabıdır.

Valideynlər tərəfindən ən çox buraxılan səhvlər

1. Çox zaman valideynlər uşaqların riyaziyyat üzrə bilik və bacarıqları mənimsəmələrini, bəzi vacib mərhələlərin üzərindən keçərək sürətləndirməyə çalışırlar. Bunu qətiyyənlə etmək olmaz. Elə uşaqlar var ki, kompüter oyunlarını oyuncaqlarla oynamaq, şeir söyləmək, mahnı oxumaqdan üstün tuturlar. Bilin ki, bu səhv uşağın gələcək inkişafına bir zərbədir.

2. Bəzi valideynlər riyazi biliklər sahəsində yüksək nəticələr ardınca gedərək, uşaqlarına bəzi vacib anlayışları öyrətməyi unudurlar. Bunlar həcm, forma, məkan, zaman və s. anlayışlarıdır. Bəzən uşaqlar 100 dairəsində hesablama aparır, ancaq müqayisə etməyi (hündür və ya alçaq ev, uzun və ya qısa yol, enli və ya ensiz kəmə) bacarmır, həndəsi fiqurları və s. tanımır. Halbuki bu bacarıqlar uşağın məntiqinin, dərk etmənin inkişafında böyük rol oynayır.

3. Növbəti səhv valideynlərin uşaqlarına olan tələblərinin və gözləntilərinin çox yüksək olmasıdır. Çalışın ki, gözləntilərlə reallığı qarışdırmayasınız, çünki əsas məsələ odur ki, uşaq bu yaşda, bu inkişaf səviyyəsində nələrə qadirdir.

4. Əksər vaxtlarda ev şəraitində hesablama bacarıqlarının öyrədilməsi barmaqların vasitəsilə reallaşır. Əyani vasitələr olmadan uşağa verilən tapşırığı anlatmaq çətindir. Anlamaq üçün o, görməli və toxunmalıdır. Buna görə də məktəbdə öyrəndiklərini möhkəmləndirmək üçün evdə mütləq say materialları olmalıdır. Say materiallarını ala və ya özünüz hazırlaya bilərsiniz.

5. Bir çox valideynlər səbrsiz olduqlarından hesablama zamanı uşaqlarını tələsdirirlər (“Hə, tez ol, neçə oldu...”). Yadda saxlayın ki, əsas sürət yox, müsbət nəticənin alınmasıdır.

6. Çox vaxt valideynlər uşaqları ilə məşğul olduqda sinif müəllimini təqlid etməyə çalışırlar. Nəticədə darıxdırıcı və maraqsız bir mənzərə alınır. Unutmayın ki, məşğələ oyun formasında keçirilməli, sizə və övladınıza sevinc hissi gətirməlidir.

7. Bəzi valideynlər uşaqlarının düzgün cavablarına o qədər də əhəmiyyət vermir, səhv cavablarına isə dərhal reaksiya verir, acıqlanırlar. Yadda saxlayın: uşağın ən kiçik uğuruna görə belə ona xoş sözlər deyin, onu mükafatlandırın

8. Aydın, yüksək səsle və aramla danışın. Əks halda, uşağınız, ümumiyyətlə, sizi anlamaya bilər. Nitqinizə emosionallıq qatmaqdan çəkinməyin.

Bu tipdən olan səhvləri aradan qaldırmağa çalışın və əmin olun ki, uşağınızın uğurları sizin gözlədiklərinizdən də yüksək olacaq.

VII. KİÇİK MOTOR BACARIQLARININ İNKİŞAFI ÜZRƏ BƏZİ MƏSLƏHƏTLƏR

Birinci sinfə gedən uşaqlarda əlin bilək əzələləri, barmaqların hərəkət koordinasiyası, yazan əlin çiyin əzələləri kifayət qədər inkişaf etməmiş olur. Onlarda oriyentasiya zəifliyi, bədənə sağ və sol tərəflərini dəqiq tanımadıqları müşahidə olunur. Bu əlamətlər ən çox solaxay uşaqlarda özünü büruzə verir.

Sağ və sol tərəfləri tanımaq tədrisin müəyyən mərhələlərində tələb olunan bacarıqlardan biridir. Bunun üçün kifayət qədər zaman ayırmaq, müxtəlif oyunlar keçirmək və tapşırıqlar yerinə yetirmək məsləhətdir.

- Sağ və sol əlini göstər. Əgər uşaq bunu edə bilmirsə, valideyn göstərir, uşaq isə təkrar edir.

- Növbə ilə sağ və sol əli qaldırmaq. Əşyanı gah sağ, gah da sol ələ götürmək olar. Tapşırığı tədricən çətinləşdirərək sol əllə sağ qulağı, sağ əllə sol ayağı göstərməyi təklif etmək olar;

- “Səndən sağda hansı əşya var? Kitabı özündən soldakı masanın üzərinə qoy”.

Praktik məşğələlər

- Sininin içinə səpilmiş xırda yarmanın, qumun üzərində barmaqla müxtəlif şəkillərin, rəqəmlərin çəkilməsi;

- Müxtəlif tərkibli (sabunlu su, qum, dənli bitkilər və s.) maddələrin əvvəl gözləri açıq, sonra isə gözləri bağlı vəziyyətdə müəyyən edilməsi;
- Rəqəmli Seqen lövhəsi vasitəsilə rəqəmlərin uyğun gələn dəliklərə qoyulması;

LAYIH

- Şəkillərin içinin müxtəlif ölçülü düymələrlə doldurulması;

- Saç şotkası ilə barmaqların və ovucun masaj olunması ;
- Qarışıq dənli bitkilərin (noxud və lobya) hər iki əlin iki barmağı ilə (baş və işarə barmaqlar) qarışdırılması;
- Say çöplərindən və kibrit dənələrindən fiqurların düzəldilməsi;

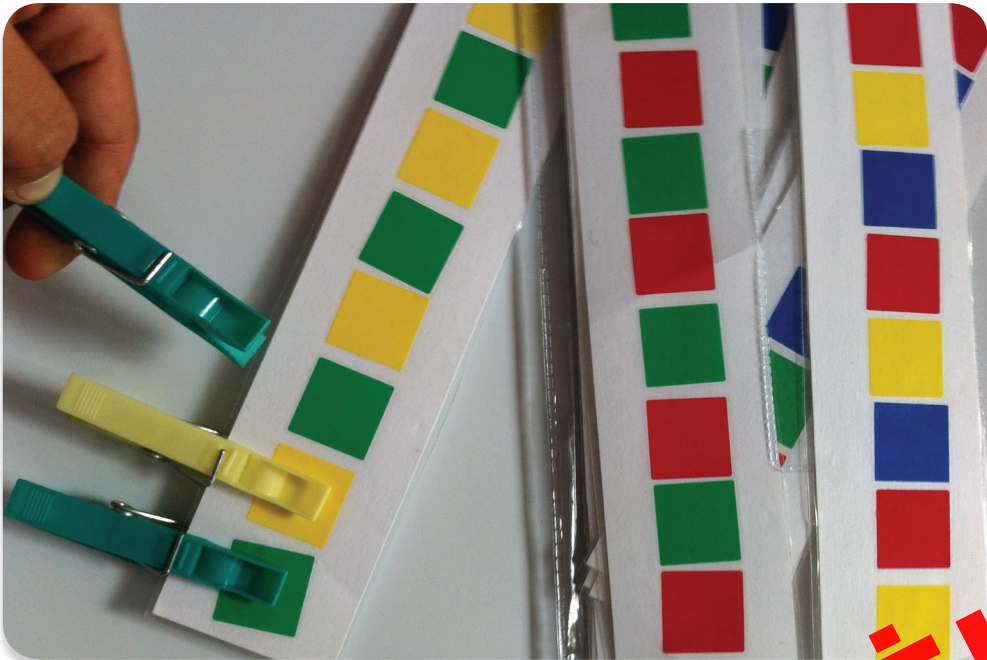

- Qalın ipə on iki düyün vurmaq, uşağın düyünləri açaraq, ayların adlarını söyləməsi;

- Birlikdə domino oynamaq;

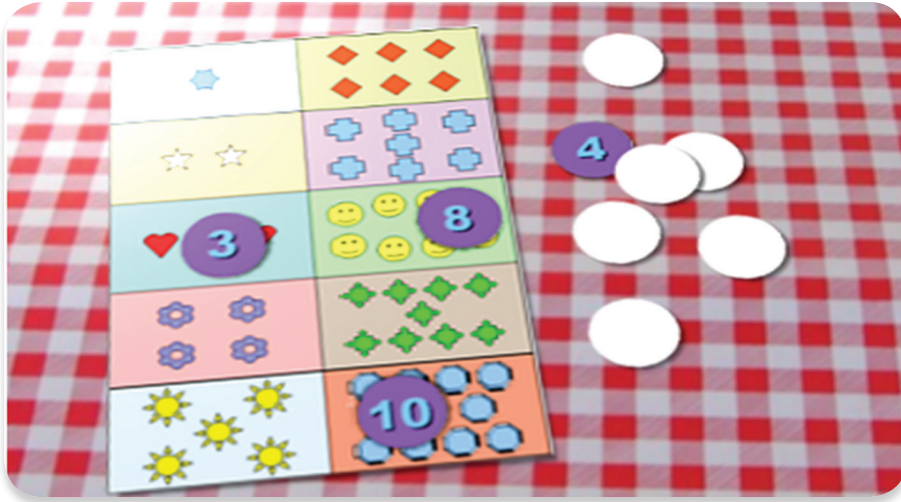

- Rənglərini söyləyərək, karton zolağın üzərinə paltar sancaqlarının taxılması;

LAYIH

- Ovucun içinə əl dəsmalının və ya polietilen paketin yerləşdirilərək gizlədilməsi;

- Rəqəmli lotonun quraşdırılması;

- Ovucun içində bir və ya iki qozun fırladılması.

Oyun xəmiri ilə həndəsi fiqurların, rəqəmlərin, əşyaların düzəldilməsi

- Karandaşların ovucun içində və masanın üzərində hərəkətə gətirilməsi (diyirlətmək);
- Qayçı və rəngli kağızlardan istifadə edərək, fiqurların hazırlanması və yapışdırılması (applikasiya);

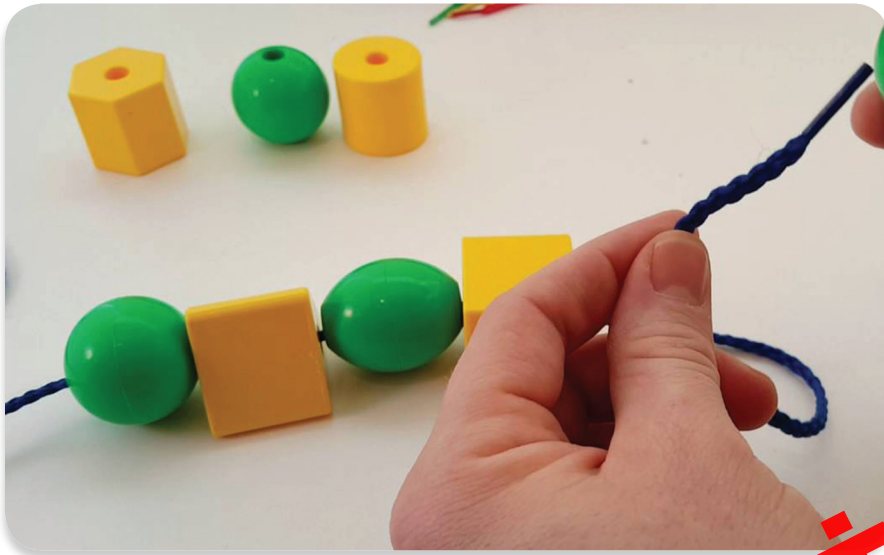
- Hərəkətləri təkrar etmək;

Validəyn uşağın qarşısında oturaraq, barmaqları ilə hər hansı fiquru göstərir. Uşaq isə onu təqlid edərək, həmin fiqurları təkrar etməyə çalışır. Tapşırığın çətinliyi ondadır ki, uşaq güzgü rolunu oynayaraq, fiqurları eyni ilə təkrar etməlidir. Əgər uşaq tapşırığı yerinə yetirməkdə çətinlik çəkir, o zaman siz onunla yanaşı oturaraq, həmin oyunu oynaya bilərsiniz.

- Şəkil çəkmək

Əgər uşağınızın kiçik motor bacarıqları zəif inkişaf edibsə və bu səbəbdən yazı yazmaqda çətinlik çəkir, o zaman siz şəkil çəkmə elementlərindən istifadə edərək, müxtəlif oyunlar oynaya bilərsiniz:

- Əvvəlcədən çəkilmiş labirint xətlərinin üzəri ilə karandaşla getmək;
- Dairə və kvadrları növbələşdirərək çəkmək;
- Heyvan, əşya, meyvə, tərəvəz, həndəsi fiqurların hazır trafaretlərindən istifadə edərək şəkil çəkmək və rəngləmək;
- İplərlə müxtəlif oyunlar;

LAYIH

- Əllərin kiçik motorikası və sensomotor koordinasiyanı inkişaf etdirir;

- Məkanda oriyentasiya bacarıqlarını inkişaf etdirir, yuxarı, aşağı, sağ, sol, üstündə, altında və s. anlayışları öyrənməyə kömək edir.
- İplərlə işləmək bacarığını formalaşdırır.

LAYİH

- Nitqin inkişafına təkan verir.
- Yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirir.

İplərlə oyunlar zamanı diqqət, əl-göz koordinasiyası, növbəlilik və digər bacarıqlar tələb olunduğundan, dolayısı ilə əllərin yazı mərhələsinə hazırlanmasına və oturmaq bacarığının formalaşmasına təkan verir.

Hesablama və rəqəmlərin yazılması qaydaları

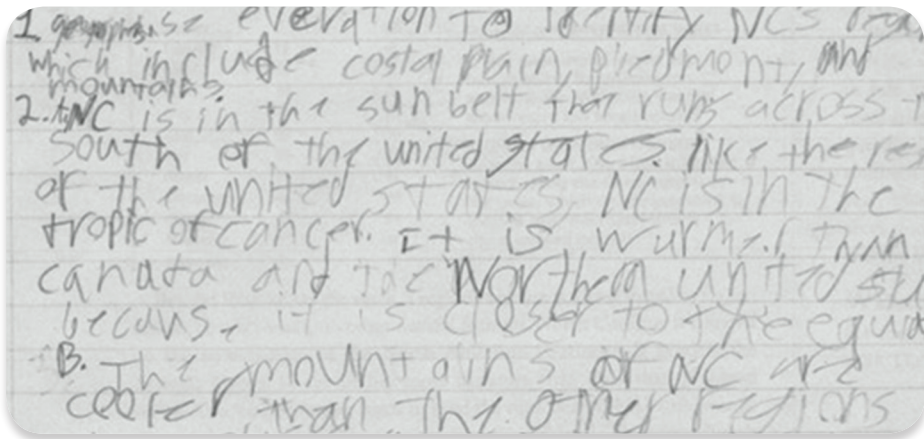
Uşaq üçün daha çox diqqət, səbr, diqqətin cəmləşdirilməsi, kiçik motorika və digər bacarıqlar tələb edən yazı mürəkkəb bir prosesdir. Bizim üçün adi və asan görünən yazı bacarıqları sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün çətin və “real olmayan” fəaliyyətdir. Gəlin baxaq, görək çətinliklər nədən ibarətdir və bu problemin elmdə adı varmı? Bəli, var – bu, disqrafiyadır.

Disqrafiya nədir?

- Yazıda bitişmiş sözlər və cümlələr;
- Nizamsızlıq;
- Əyilmiş sətirlər;
- Yazı vasitələrini tutmaqda çətinlik;
- Yazını pozarkən kağızda çoxlu dəşiklərin açılması;
- Əziyyətli yazı prosesi;
- Qısaldılmış cümlələr.

LAYİH

Disqrafiya həm psixi, həm də yazı fəaliyyətinə təsir edən öyrənmə pozulmasıdır. Psixoloqlar bunu “fikrin yazıda ifadə olunma zəifliyi” adlandırırlar. Bu hal düşünmə və kiçik motorikaya təsir göstərir, şagirdin öz düşüncələrini sözlərlə ifadə edib, kağıza köçürməsində çətinlik yaradır. Əksər təlim tapşırıqları bu və ya digər formada yazı işinin vacibliyinə əsaslandığından, disqrafiya öyrənmə prosesində problemlər yaradır. Dünya əhalisinin 20%-də disqrafiya probleminin olduğu ehtimal edilir.

Fərz edək ki, sizə “Amerikada Vətəndaş Müharibəsinin əsas səbəbləri” adlı mətn əsasında qısa esse yazmaq tapşırılıb. Əksər adamlar mövzu barədə öyrəndiklərini xatırlamağa başlayır və bu məlumatları fikirlərində canlandırırlar. Sonra onlar bu məlumatları əlaqələndirir və nə demək istədiklərini düşünürlər. Nəhayət, qələmi götürüb yazmağa başlayırlar.

Disqrafiya problemi olan şagird isə bu zaman çoxsaylı problemlərlə qarşılaşır, hətta ən yaxşı bildiyi mövzuya dair fikirlərini cəmləşdirməkdə çətinlik çəkir. Növbə yazmağa gəlib çatdıqda isə xırda motorika zəif inkişaf etdiyinə görə düşüncələri kağıza köçürmə prosesi çətinləşir. Axırda onlar verilən suala cavab olaraq, demək olar ki, oxunmayan, çox zəif yazılmış bir yazı təqdim edirlər – bu isə, böyük ehtimalla, onların həqiqi bilik və bacarıqlarını əks etdirmir.

Disqrafiyanı necə müəyyənləşdirmək olar?

Yazmağı öyrənmək, demək olar ki, hər kəsdən çoxlu məşq tələb edir. Elə isə, övladınızın daha ciddi problemdən – disqrafiyadan əziyyət çəkdiyini necə anlaya bilərsiniz?

Məktəbəqədər dövr

Yazmağı öyrənməzdən əvvəl disqrafiya uşaqlarda müəyyən əlamətlərlə özünü birtəqədər verir. Kiçik motorika ilə bağlı problemlər onlarda karandaş tutmaq, yaxud nöqədlər qoymaq, onları birləşdirmək kimi çətinliklərin yaranmasına gətirib çıxarır. Rəngləmə kitabları kimi məşğuliyyətlərə nadir hallarda üstünlük verirlər, çünki karandaş tutmaq bacarıqları zəifdir.

İbtidai məktəb

Bu dövr disqrafiyanın ən çox nəzərə cərpdığı dövrdür. Əl yazısı sadəcə qarışıq deyil, həm də anlaşılmaz olur – o dərəcədə ki, şagirdlər özləri öz yazılarını oxuya bilmirlər. Şagirdlər ara məsafəsini və hərflərin ölçüsünü tənzimləməkdə çətinlik çəkir, tez-tez böyük hərflərlə kiçik hərfləri bir-birinin əvəzinə istifadə edirlər. Onlar nə qədər məşq etsələr də, orfoqrafiya problem olaraq qalır.

Orta məktəb

Ümumiyyətlə, disqrafiyadan əziyyət çəkən uşaqlar yazılı tapşırıqlardan yayınmağa, onları arxa plana atmağa çalışırlar. Düşüncələrini şifahi şəkildə çox yaxşı ifadə etmələrinə baxmayaraq, yazarkən gözlərini saatlarla bir səhifəyə zilləyib baxırlar. Yazdıqları fikir, hətta sözlər yarımçıq olur. Sınıfdə qeydlər apara bilmirlər, bunu etdiklərində belə, onlar istifadəyə yararsız olur. Riyaziyyat dərslərində də belə problemlər meydana gəlir, çünki uzun riyazi ifadələrin yazılışı, simvol və rəqəmlərin bir cərgədə yazılması da onlar üçün əziyyətlidir.

Artıq biz uşağınızın bəzi riyazi anlayışlar və kiçik motor bacarıqlarının inkişafı sahəsində sizi kifayət qədər məlumatlandırdıq. İndi növbə hesablama bölməsinə gəlib çatdı.

İlk növbədə nədən başlamalıyıq? Əlbəttə, uşağınızın hesablama bacarıqlarının yoxlanılmasından. Görək bu mərhələdə uşağınız hansı bilik və bacarıqlara yiyələnmişdir?

- 1-dən 10-a qədərliyə və geriye saymaq;
- Rəqəmləri tanımaq, onları düzgün ardıcılıqla düzmək və yazmaq;
- Əşyaların sayını müqayisə etmək, “>”, “<”, “=” işarələrinin mənasını bilmək;
- Əşyaları ölçülərinə (uzunluq, en, hündürlük, qalınlıq) görə müqayisə etmək;
- Tək və cüt rəqəmləri fərqləndirmək;
- Toplama və çıxmaya aid sadə misal və məsələləri həll etmək;
- Həndəsi fiqurları (dairə, oval, üçbucaq, kvadrat, düzbucaqlı, romb, trapesiya) tanımaq və adlarını demək.

Əlbəttə, hamıya məlumdur ki, hesablama əməliyyatları saymaqdan başlayır. Bunu öyrətmək üçün bir çox qaydalar var. Onların bir neçəsini sizinlə bölüşmək istərdik.

Əvvəlcə kağız üzərində 1-dən 10-a qədər olan rəqəmlər olduğu kimi yazılır, böyük hərflər tərəfindən söylənilir, uşaqla birlikdə təkrar edilir. Növbəti məşğələdə 1-dən 10-a qədər rəqəmlər qarışıq yazılır. Uşaq böyük hərflərin nəzarəti altında 1-dən 10-a qədər rəqəmlərin ardıcılığını axtarır. Tapşırığı yerinə yetirmək üçün vaxt verilir. Bu çalışmada diqqəti və qavramanı da məşq etdirir. Onu tez-tez təkrar etməklə nəticəni yaxşılaşdırmaq olar.

1. Cədvələ diqqətlə bax və çatışmayan rəqəmləri yaz.
2. Hər rəqəmin altında ona uyğun olan kartı yapışdır.
3. Şəkillərə bax və onların sayına uyğun olan rəqəmləri dairəyə al.
4. Müxtəlif sayda muncuqları ipə düzərək, alınan qolbağı verilən əşyanın sayına uyğun kartın üzərinə qoy.

1		3		5		7	8		10
	2	3		5			8		
1			4		6	7		9	10
		3	4				8		

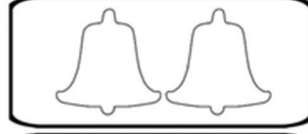
10		8		6		4		2	
	9	8			5				1
10			7					2	

LAYİH

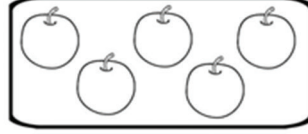
5 3 4

2 3 1

1 2 4

4 5 2

3 4 5

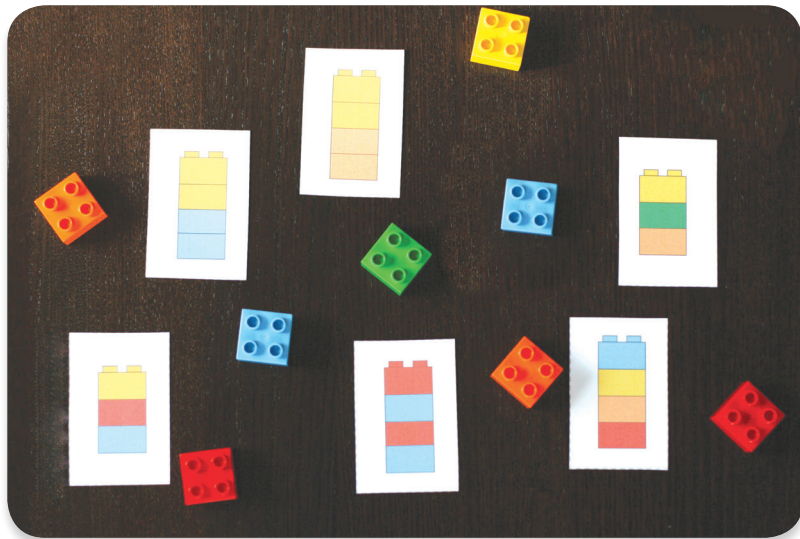
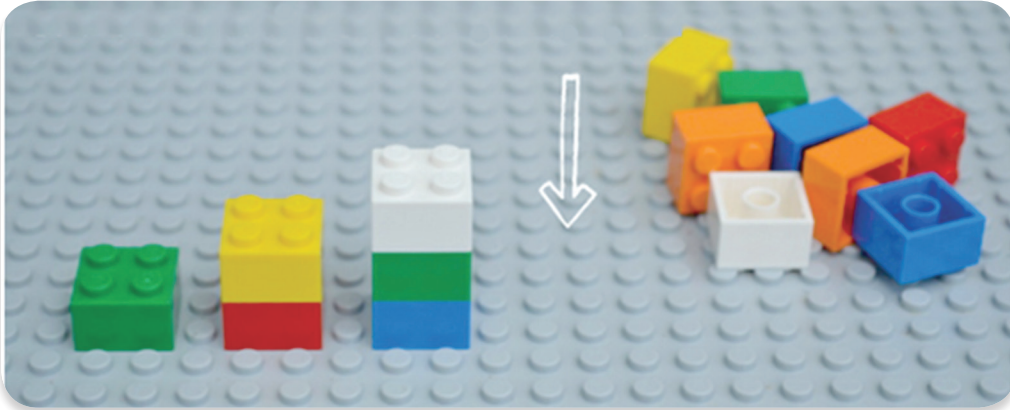
Məntiqi ardıcılıq

Məntiqi ardıcılığı izləmək üçün leqo kubiklərinin köməyi ilə uşağınıza müxtəlif oyunlar təklif edə bilərsiniz:

1. Növbəti qüllə hansı hündürlükdə olmalıdır? Nümunəyə bax, səhvi tap.
2. Ardıcılığı davam etdir.
3. Yük maşınının üzərində olan rəqəmə uyğun sayda leqoları maşına yüklə.
4. Kartların üzərində olan rəqəmlərə uyğun qüllə qur.

Paltar sancağı kimi tanıdığımız əşyanı hər evdə tapmaq mümkündür, lakin çox adam

bilmir ki, biz bu sadə əşya vasitəsilə kiçik motor bacarıqları inkişaf etdirən bir çox oyunlar təşkil edə bilərik. Məsələn, kartondan kəsilmiş günəş fiquruna şüalar əlavə etmək, kirpinin tikanlarını, xoruzun quyuğunu, çiçəyin ləçəklərini sancaqlarla düzəltmək və s. əyləncəli, öyrədici oyunlar təşkil etmək mümkündür.

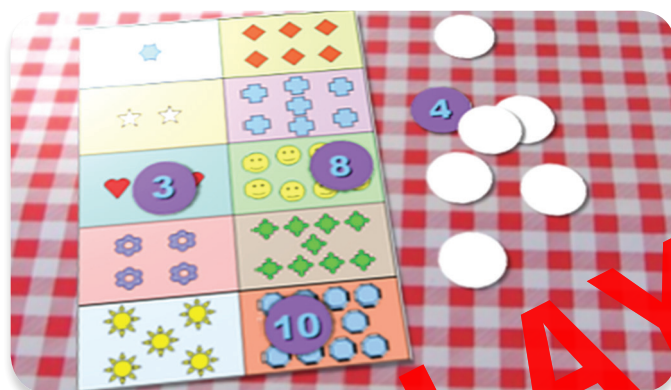
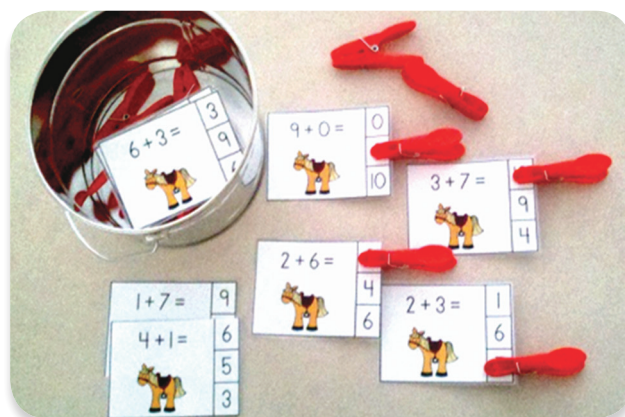
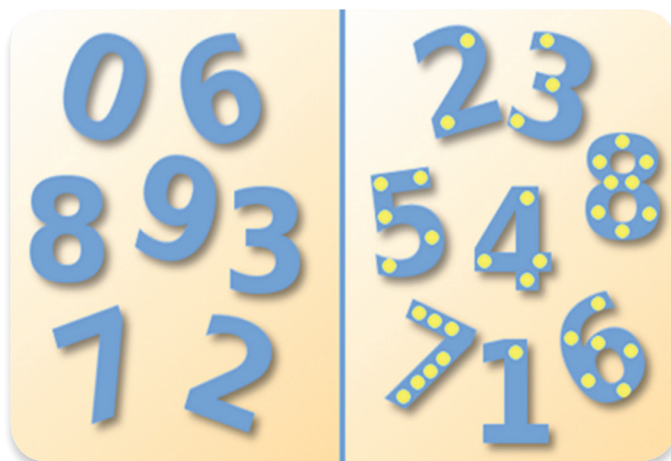

LAYIH

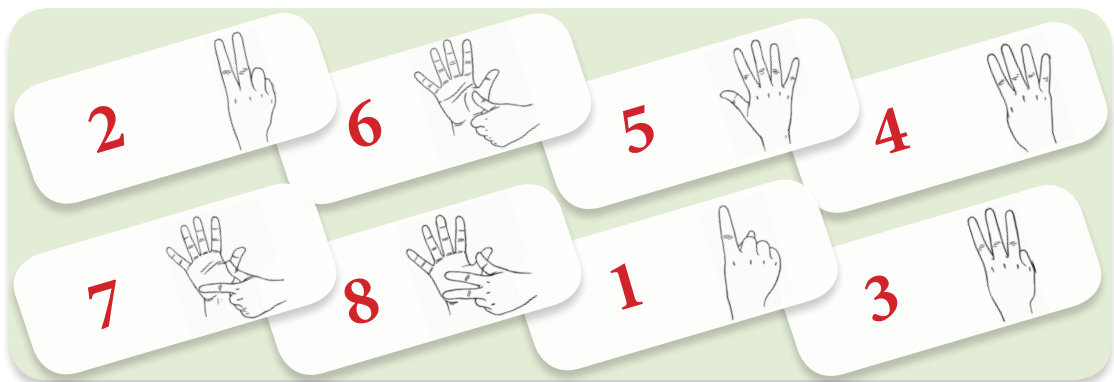
1. Əvvəlcə paltarları yuyaq, sonra isə onları paltar sancaqları ilə ipdən asaq.
2. Rəngli kağızlardan rəqəmləri kəs və hər rəqəmin sayına uyğun nöqtələri onların üzərinə yapışdır.
3. Uşaq kartın üzərindəki rəqəmləri söyləyir və rəqəmə uyğun paltar sancağını kartın üzərinə taxır.
4. Kartın üzərindəki əşyaları say və paltar sancağını düzgün cavabın üzərinə tax.
5. Rəqəmli loto vasitəsilə rəqəmləri öyrənmək daha əyləncəlidir. Siz həmin oyuna bütün ailə üzvlərini cəlb edə bilərsiniz.

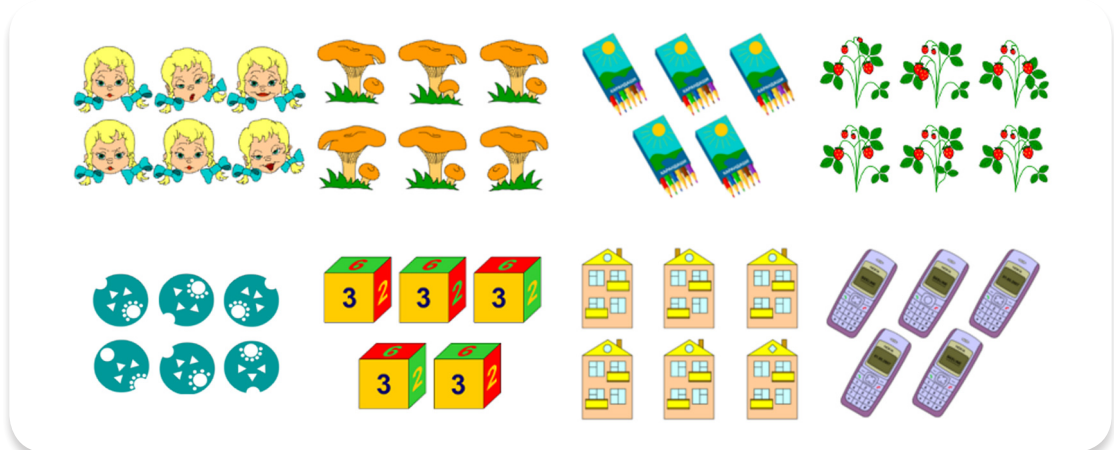

LAYIH

Hamımıza məlumdur ki, hesablama zamanı uşağın köməyinə çatan ən yaxın vasitə onun barmaqlarıdır. Məşğələ prosesində barmaqların təsviri olan kartlardan istifadə edə bilərsiniz.

Eyni kartları tapmaq, kartın üzərindəki əşyaların sayını söyləmək və onları qruplaşdırmaq (geyim, oyuncaq, heyvan, mebel və s.) maraqlı məşğələlərdəndir.

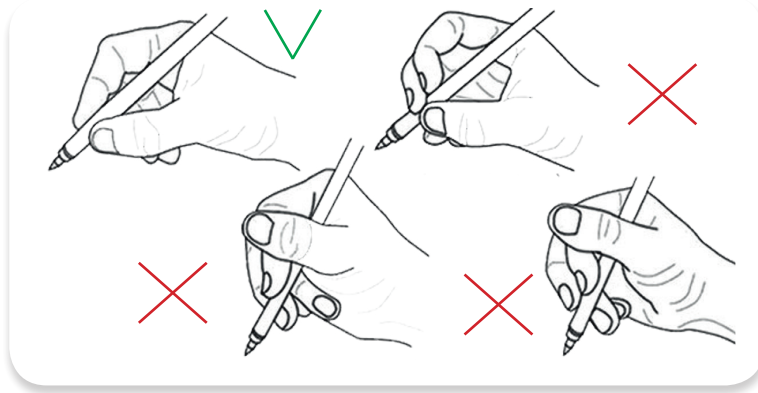
Rəqəmlərin yazılması qaydaları

- Masa arxasında düzgün oturma qaydasını öyrədin.

LAYİH

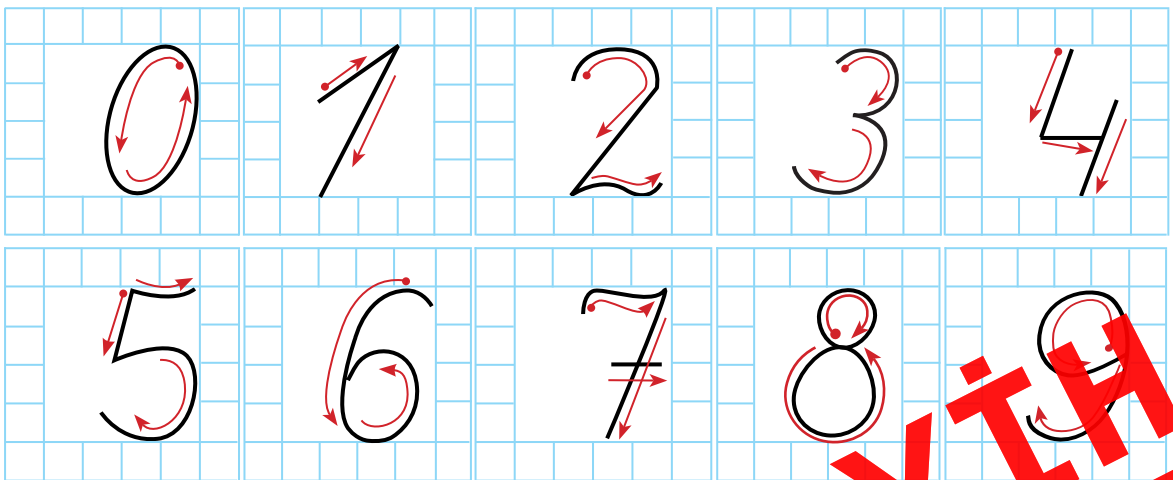
- Karandaş və ya qələmi tutmaq qaydasını göstərin.

- Kağız üzərində işləmə qaydalarını öyrədin. Bunun üçün rəsm dəftərində rəqəmləri yazın və uşağınızı nümunəyə baxaraq yazmağa həvəsləndirin. Məşğələnin daha da maraqlı olması üçün rəqəmləri heyvanlara bənzədin və onları rəngləyin.

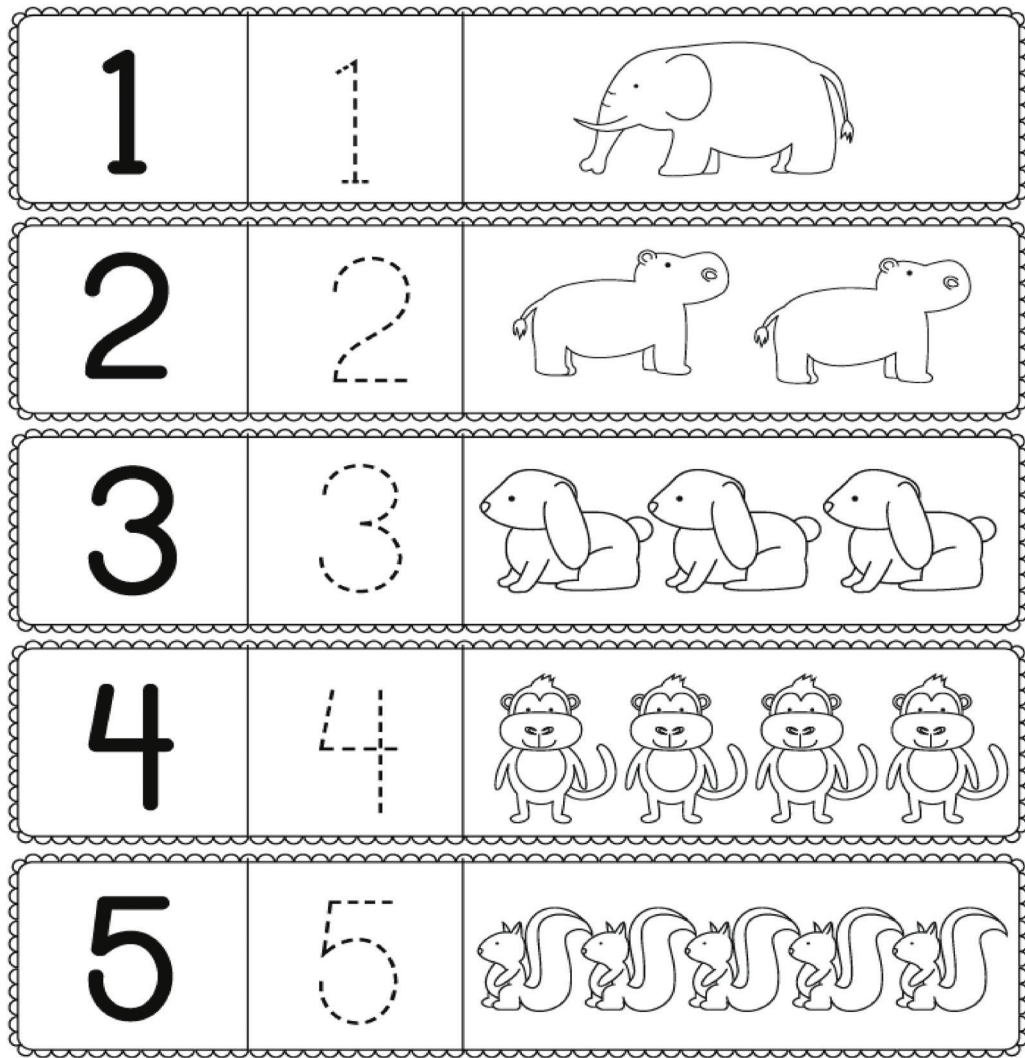

- Rəqəmləri göstərilən qaydada yazmağı öyrədin.

LAYIH

- Rəngləmə kitablarından istifadə etməyi təklif edin.

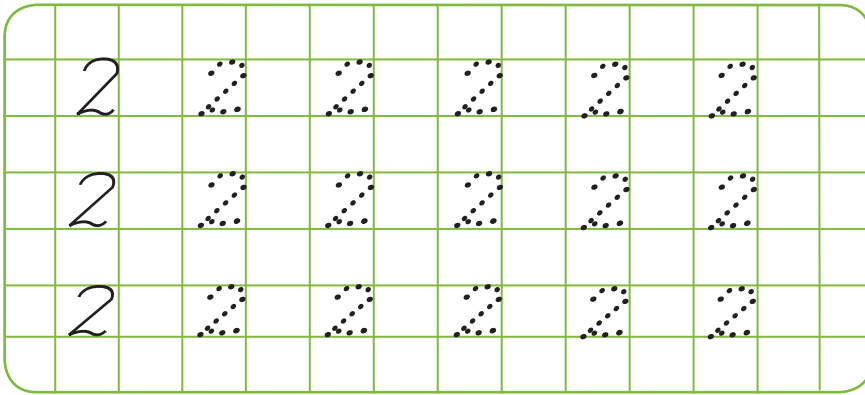

- Rəqəmləri trafaret vasitəsilə yazmaq və onları rəngləmək qaydalarını öyrədin.

0 1 2 3 4
5 6 7 8 9

LAYİH

1. Qırıq xətlərlə verilmiş rəqəmlərin, fiqurların üzərindən getməyi və rəngləməyi öyrədin.

2. Əşyaların hansı rəqəmlərə bənzədiyini söylə.

• Qrafik piktoqramlar

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Сара Ньюмен:

Игры и занятия с особым ребенком. Руководство для родителей. Издательство: Теревинф Год: 2016

2. Воронов А.П:

Диагностика и профилактика письма у детей с речевой патологией Санкт-Петербург, «Образование» - 1994, 86 с.

3. Целевич Татьяна Ивановна, к.пед.н., доцент ОмГПУ:

4. Методические рекомендации (педагогам, родителям) по проблемам организации обучения ребенка с ограниченными возможностями здоровья на дому, Омск, 2005

LAYİH

Buraxılış məlumatı

Riyaziyyat 1-ci sinif
valideynlər üçün
metodik vəsait

Tərtibçi heyət

Müəlliflər

Məmmədəliyeva Yeganə
Kərimov Həbib
Doxolova Könül
Kərimov Süleyman
Nəbiyeva Fərizə
Qasımova Aygün

Layihə rəhbəri

Rəhilə Soltanqızı

Nəşriyyatın direktoru
Dizayner
Texniki redaktor
Korrektor

Rəhilə Səfərəliyeva
Nigar Feyzullayeva
Ruslan Mahmudov
Kəklək Məmmədova

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi (qrif nömrəsi: 2019)

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun
hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron
informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Fiziki çap vərəqi. Format 70x100. Səhifə sayı 72.
Tirajı. Pulsuz. Bakı-2019

Çaşıoğlu mətbəəsi
Bakı ş. M. Müşfiq küç., 2 A.
Tel. 502-46-91

LAYİH